

"הייתי רוצה לחיות כמו חפץ אמנות": סיפורה של האספנית שרלוט ברגמן קם לתחייה

המופע "בית ברגמן: A gallery Walk" שיזם ופיתח הדס עפרת לפסטיבל ישראל מכניס את הצופים לאחד הבתים המיוחדים בארץ. הוא נמשך רק כשעה אבל משאיר תשוקה לעוד סיפורים, אמנות, מוזיקה, פעולות, היסטוריה

גלעד מלצר 09:13 09.09.2020

לפני כמה שנים בטיול באומבריה הלכנו למוזיאון קטן שמוקדש לאמנות האריגה הייחודית של חבל הארץ שבמרכז איטליה. את פנינו קיבלה מרתה ברוצטי, הנצר האחרון של משפחת אצולה. המוזיאון שקרוי ע"ש סבתה שוכן בחלק ממנזר פרנציסקאני מהמאה ה-14 שהוא ביתה של המשפחה, ובאגף אחר שלו היא גרה. הממליצים צדקו. זו פנינה. מחרוזת פנינים — המוזיאון, הבית, הסיפורים, והאריגים המופלאים. ומעבר להכל בעלת המקום שהדריכה אותנו אישית, והסיפור שסיפרה. בית בתוך מוזיאון בתוך היסטוריה.

כן, הדרכה היא סוג של מיצג, עם טקסט וקהל ומרחב־במה, וכשהסיפור מעניין זה טריפ. כמו במופע "בית ברגמן: A gallery Walk" שיזם ופיתח הדס עפרת לפסטיבל ישראל ומתבסס על הפורמט של סיור מודרך לתוך אחד הבתים המיוחדים בישראל. וכמו במוזיאון ברוצטי, כשנכנסים למופע-סיור ולבית צוללים למערבולת של סיפורים חובקי עולם, אמנות ואמנים, כסף ואגו גדולים, היסטוריה וזיכרונות.

שרלוט ברגמן נולדה ב-1903 באנטוורפן למשפחת יהלומנים יהודים. יחד עם בעלה, הארכיטקט האנגלי לואיס ברגמן, היא הגיעה לארץ ישראל כבר בסוף שנות ה-20 והם טיילו רבות, ואט אט גם בנו אוסף אמנות עכשווי. כפי שאומר אחד המומחים שמצוטטים על ידי המדריכה, אז עוד אפשר היה לקנות את העבודות האלה. של פיקאסו, הנרי מור, אלכסנדר קאלדר, ז'ורז' בראק, אלכסנדר ארכיפנקו והרבה ראול דופי שהיה חבר קרוב של הזוג.

למזלם של הברגמנים כשפרצה מלחמת העולם השנייה הם שהו בארצות הברית, ושם מהר מאוד שרלוט, "תרשו לי לקרוא לה שרלוט", כפי שחזרת ואומרת "המדריכה" נעמי יואלי באחת מהופעות המשחק המגוונות והמרשימות שראיתי בשנים האחרונות, הופכת את דירתם במנהטן לסלון תרבותי לחברה הגבוהה, כמו גם למעוז תמיכה במדינת ישראל הצעירה.

ואכן, בעשורים הבאים המשיכה ברגמן להגיע לישראל, גם אחרי מותו של בעלה ב-1955. כשהחלה לחפש בית בירושלים בה רצתה להעביר את שנות זקנתה, ראש העיר טדי קולק מצא טיעון כל פעם כדי להניא אותה מלרכוש. היתה לקולק תוכנית. הוא שם את עינו על האוסף ובו מאות יצירות מודרניות ששרלוט המשיכה לאסוף, ובתמורה, היא תבנה את ביתה באחת הנקודות היפות בעיר: מעל עמק המצלבה, בגן האחורי של המוזיאון. על פניו, כולם מרוויחים: המוזיאון, אז בצעדיו הראשונים, מקבל אוסף חשוב עם הרבה שמות גדולים, ושרלוט מקבלת את שירותי השמירה, השימור, והתחזוקה של המוזיאון — שאחרי מותה יירש את הבית ותכולתו.

כפי שמתברר בסיור, ברגמן מצד אחד תיארה את הווילה המודרניסטית כ"בית שמאוד ראוי לחיות בו, אחד הבתים שהכי ראוי לחיות בהם", אבל מצד שני סבלה מהיותו מבודד וסגור במתחם המוזיאון, ואף הרבתה להתלונן על העצים שהסתירו לה את הנוף למזר המצלבה. מה שנקרא עיוורון של עשירים פינת צרות של פריוולגים. או כפי שהיא, או דמותה האפשרית מספרת לקהל המבקרים, "הייתי רוצה להיות אנינה. הייתי רוצה להיות יוצאת דופן. הייתי רוצה להשיק. הייתי רוצה להיות אירוע יוקרתי, להרגיש חיה. הייתי רוצה לחיות כמו חפץ אמנות. האם לא יהיה זה נחמד לחיות כחפץ אמנות? הייתי רוצה להיות חפץ אמנות".

המוזיאון גם לא הכי מרוצה, כי, כפי שאומר (מגרונה של יואלי) המנכ"ל לשעבר "מכל האמנים שהכירה, לא הצליחה להשיג את העבודות המשמעותיות ביותר. כך שזה נחמד, אבל זה לא הסטנדרטים האמנותיים הכי גבוהים. כלומר, היום חלק גדול מהעבודות המוזיאון לא היה מקבל".

ברזים מזהב

הסיור בבית, לראשונה לקבוצה שאינה מוזמנת על ידי המארחת המיתולוגית, או למסיבת קוקטייל לאלפיון העליון, הוא הפקה של פסטיבל ישראל. התוספת החכמה שנעשתה היא אפשרות לצפות במופע-סיור בשידור ישיר. המדריכה היא השחקנית הוותיקה נעמי יואלי שמחליפה תפקידים בוורטואוזיות ובכובעה זה מציגה את עצמה כאנדראה, תוך שהיא שוזרת התייחסויות לעבודה של אמנית המיצג האמריקאית אנדראה פרייזר (Museum Highlights מ-1989) שבו היא הובילה סיור ביקורתי במוזיאון פילדלפיה לאמנות לבין עלוני פרסום ויחסי ציבור של מוזיאון ישראל.

יואלי-אנדראה מוכרת את היוקרה המעודנת והייחודית של הבית, תכולתו וההיסטוריה שלו — ומוזכר שאפשר לעשות בו אירועים אקסקלוסיביים — ובה בעת מפרקת באירוניה ארסית את הסנוביזם המנוכר שהוא משדר למרות הניסיונות של בעלת הבית להפוך אותו ל... בית. אז זהו שזה לא. הבית כולו הוא פריט מוזיאלי. כך נראה מבנה מגורים מודרניסטי של המעמד העליון, על העיצוב, החפצים והאמנות שבו. האלמנט החי היחיד הוא עץ הזית שבגינה הקטנה, שמעבר לקיר הזכוכית שם הדס עפרת מרפא-חובש-מתקן את ענפיו.

בזמן הסיור יואלי "נהפכת" לסוכנת הבית שליוותה את ברגמן מאז עברה בסוף שנות ה-70 לבית, שעיצבו הפנימי הוא העתק מדויק של דירתה במנהטן; לראש מחלקת האבטחה של המוזיאון שבאחד הקטעים הקומיים מתמקד בפרטי המדים של הצוות ש"אני עיצבתי"; למראיינת וגם למראיינים (מנכ"ל המוזיאון לשעבר, פרשן אמנות); לאוצרת צעירה שבעקבות התנפצות זכוכיות בבית הפכה לידידה של הגברת הזקנה; לחברה ותיקה שמספידה אותה ועוד.

כשהיא בדמות המנכ"ל היא מספרת כיצד המחויבות ההדדית בין המוזיאון לברגמן הביאה גם צרות לא צפויות: "היא הביאה פסנתר כנף שלא עבר בדלת... אחר כך היא הביאה ברזים מזהב שאף אחד לא ידע איך להרכיב אותם... כל הזמן היו בעיות כאלה, ואף אחד גם לא חשב מה יהיו התוצאות של הדבר הזה. היא אישה מסכנה, גרה שם לבד. אני לא יודע אם היית שם בערב? זה מפחיד".

ההליקופטרים של קלינטון

המופע מסכם שנים של מחקר, תכנון וכתביה של חתן פרס ישראל, אמן המיצג הדס עפרת (אני חושד שפרשן האמנות שיואלי מראיינת-מדבררת הוא אחיו ד"ר גדעון עפרת). בעוד הסיור בין חדרי הבית — חדר פיקאסו, חדר מירו, חדר דופי — מלווה באנקדוטות מרתקות מחיים של מי שהיתה לאורך כל

המאה ה-20 על ומאחורי הקלעים של הבמות המרכזיות של התרבות המודרנית, חמישה אמנים מתערבים או מגיבים למסופר.

מאחר שבעקבות גילוייה של פטרייה אגרסיבית בבית נאלצו להוריד יצירות רבות מהקירות, לבנות מטבח חדש, ולסדר שוב את העיצוב, כנרת חיה מקס, שנעזרה בתצלומים ובתרשימים, מחזירה עטרה ליושנה ומסדרת את הבית. "יום אחד אני מקבלת טלפון", מספרת יואלי בדמותה של עובדת המוזיאון, "מדברת גברת ברגמן... ההליקופטרים של ביל קלינטון עוברים כל הזמן מעל הבית". הוא היה ב־visit state ונשברה אחת הזכוכיות בפטיו. ואני לא ידעתי מה לעשות. אני הייתי עובדת די חדשה, ואמרת: גברת ברגמן, את רוצה שאני אבוא לראות? היא אמרה: Yes please אז באתי לשם. היא הביאה מארצות הברית כל מיני חלקים של אינסטלציה. וישבנו ודיברנו, והיא הראתה לי את הבית, ופשוט היה ניצוץ בינינו, ומאז היינו חברות ממש ממש טובות. אז זה בגלל ההליקופטרים של קלינטון".

בחדר המוזיקה, שם ניצב אותו פסנתר כנף סורר, טליה קינן רושמת בפחם שתי וערב, רשת מודרניסטית ענקית, בעוד גיא שרף מבצע יצירה מוזיקלית. הסלון של שרלוט קם לרגע לתחייה.

בחדר פיקאסו שפעם איכלס יותר מ-400 עבודות קרמיקה של המאסטר הספרדי, הציבה הילה פלשקס שולחן על אובניים מסתובבים, ועליו כלי חמר סדוקים, שבורים, מתפוררים. המדפים הריקים בחדר הם רק תזכורת מאובקת לתהילה שעברה מן העולם.

אבל לא.

לא כי בית ברגמן הוא דוגמה ומופת לתרבות המודרנית, וטוב יעשה המוזיאון אם יפתח את השימוש בו וינגיש אותו בקביעות. לא, כי הספר שמלווה את המופע הוא יצירה בפני עצמה, שמכילה את כל מהלך המיצג, כולל הפניות למקורות, טקסטים של האמנים, תיעוד חזותי של הבית בשיא תפארתו, מקורות היסטוריים, ולא פחות חשוב, קטלוג של כל אוסף ברגמן. לא, כי המופע המרתק של הצוות בראשות עפרת ובכיכובה של יואלי שנמשך רק כשעה ישאיר אתכם עם תשוקה לעוד סיפורים, אמנות, מוזיקה, פעולות, היסטוריה.

עכשיו, אחרי שברגמן מתה, האוסף מאופסן, הבית דורש תחזוקה. עכשיו אומר אותו פרשן מפיה של יואלי, "לדעתי זה יותר מעניין מהכל... זה יהיה מעניין שתעשה עבודת היעדרות, עבודה על 'איפה שרלוט?' מה קורה לאדם אחרי מותו? מה קורה לאוסף שלו אחרי מותו?".

אז הנה, הם עשו זאת.

העמוד של המופע באתר של פסטיבל ישראל

"בית ברגמן — A Gallery Walk". מוזיאון ישראל, ירושלים. 9–10 בספטמבר, 19:00